

kot se to kaže v njenih odnosih s sosdami ter ostalim evropskim prostorom. Čeprav naslov knjige omejuje objavljeno dokumentacijo na leta 1955—1975, posamezni dokumenti segajo tudi v medvojni čas in nazaj (objavljena je tako na primer peta haaska konvencija o pravicah in dolžnostih nevtralnih držav iz leta 1907). Razumljivo je razmejena tudi dokumentacija o vprašanjih obnove avstrijske države med drugo svetovno vojno in po njej. Na zaključku pa so deloma objavljeni dokumenti o nedavni helsinški konferenci o evropski varnosti in sodelovanju (leta 1975).

Bralca vpeljuje v knjigo uvod, ki pojasnjuje pomen publikacije pa tudi zdajšnje avstrijsko zunanjepolitično usmeritev. Ob tem je poudarjeno, da je ta ideološko usmerjena na Zahod in značilno je opozorilo obeh avtorjev, da je taka orientacija prebivalstva med vsemi evropskimi državami najmočnejša prav v Avstriji. V celoti so objavljeni viri različnega značaja (izjave posameznih politikov, uradna poročila, mednarodni dogovori in podobno), žal pa objavljena dokumentacija ni opremljena s potrebnim kritičnim aparatom. Njen namen je namreč ta, da govorijo dokumenti sami zase. Tudi se ne spušča (razen deloma v odnosih z Jugoslavijo) v sporna vprašanja, ampak so predvsem v osredju pozitivni odnosi z vrsto evropskih držav. V celoti pa naj bi zbirka služila kot ilustracija teh odnosov in kot študijski priročnik.

Še posebej nas seveda zanimajo dokumenti, ki govorijo o odnosih naše države s severno sosedo. Teh je skupaj objavljeno petnajst, njihov časovni razpon pa sega od teksta sporazuma o medsebojni trgovski izmenjavi z dne 17. avgusta 1948 pa do negativnega odgovora na jugoslovansko noto, izrečeno republikli Avstriji ob dvajsetletnici podpisa pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije leta 1975. Ostali dokumenti pa se nanašajo na dogovore o naših delavcih, zaposlenih v Avstriji ter na vrsto komuniquejev ob medsebojnih uradnih obiskih, od srečanj zunanjih ministrov naprej. Vsi komuniqueji sicer govorijo o medsebojnem prijateljskem sodelovanju, vendar pa (na jugoslovansko intervencijo op.) zajemajo tudi odprta vprašanja manjšinskega varstva. Za avstrijske poglede do tega vprašanja je na primer značilno, da avstrijski kancler Bruno Kreisky ob obisku predsednika zveznega izvršnega sveta Djemala Bijedića 12. aprila 1972 manjšinskega vprašanja sploh ni omenjal. Avtorja publikacije posebej poudarjata da ne objavljata dokumentacije o tako imenovani »vojni proti dvojezičnim krajevnim napisom«, se pravi o krizi, ki je nastala v avstrijsko-jugoslovanskih odnosih potem, ko so nemški koroški nacionalisti leta 1972 nasilno odstranili vse do tega časa postavljene dvojezične krajevne napise na območju južne Koroške.

Kljub prizadevanjem, pokazati dvajsetletne odnose republike Avstrije z evropskimi državami v čim lepši sliki, je objavljena zbirka dokumentov vendarle delo, ki bi ne smelo ostati brez odmeva tudi izven avstrijskih meja. Želeti bi bilo, da bi podobni zbornik (ali zborniki) o zunanjepolitični dejavnosti Jugoslavije izšli tudi pri nas. Za metodo izbora objavljenih dokumentov pa je značilno, da je bilateralna dokumentacija objavljena le glede odnosov z vzhodnimi državami (vključno z Jugoslavijo), medtem ko so za odnose z zahodno Evropo objavljeni izključno viri, ki se nanašajo na zahodnoevropski gospodarski grupaciji (EGS, EFTA) in podobno. Drugačen pristop bi nedvomno pokazal vprašljivost nekaterih postavk »evropske politike«, saj bi moral zajeti tudi znane bombne napade in atentate na južnem Tirolskem, dejanja, ki so imela zaslombo celo pri najvišjih predstavnikih republike Avstrije.

Tone Zorn

Angelo Ara, *Ricerche sugli Austro-Italiani e l'ultima Austria*, Editrice Elia, Roma, 1974, str. 347.

V svoji knjigi je mladi italijanski zgodovinar zbral šest različnih študij, ki se vse na ta ali oni način tičejo Italijanov v Primorju in na Tridentinskem v zadnjih letih obstoja habsburške monarhije. Za Slovence je posebno zanimiv drugi članek v Arovi knjigi, ki nosi naslov: *L'avvenire di Trieste in un dibattito al Consiglio comunale di Trieste nel gennaio 1913*.

Gre za razpravo o mestnem proračunu, ki sa je razrastla v širšo debato o bodočnosti Trsta in o njegovih narodnostnih problemih. Poleg iredentistov, ki so imeli v svojih rokah mestno upravo, so v razpravi sodelovali tudi vidni predstavniki italijanskih socialistov, Valentino Pittoni in Edmondo Puecher, ter predstavnik

slovenskega nacionalnega gibanja, Josip Vilfan. Čeprav so se posegi raznih govornikov nanašali na povsem otipljive probleme, kot na primer na vprašanje slovenskih šol, ki jih mestna uprava s trdoglavo vztrajnostjo ni hotela financirati, je mogoče v filigrani opaziti, da vse mori skrb, kakšna bo usoda Trsta, če bo prišlo v Avstriji do ustavnih sprememb. Leta 1913 je bilo dosti govora o trializmu, ki je visel kot Damoklejev meč nad tistimi silami, ki so se bale, da bo ustanovitev južnoslovenske države v okviru habsburške monarhije nevarna »italijanskemu značaju« Trsta. Gre za misel, ki raste iz strahu pred življenjskim soočenjem s slovenskim zaledjem in ki se včasih skriva za krinko »višje kulture«, včasih pa proglašča potrebo o ohranitvi obstoječega etničnega ravnotežja med obema narodnostnima skupinama.

Tržaški liberalci so pred »slovensko nevarnostjo« računali z begom v okrilje Italije in so bili pripravljene v ta namen tudi žrtvovati ekonomske interese celega mesta. Nekateri socialisti — njihov predstavnik je bil Puecher — so se sicer bolj realistično zavedali, da Trst brez svojega zaledja ne more živeti, obenem pa so upali, da bo mogoče mesto ohraniti skozi in vitro in ga tako zaščititi pred »tujerodci«.

Avtor s precejšnjo spretnostjo izlušči teze raznih politikov, ki so si sledili na govorniškem odru, in skuša tudi s hvalevredno objektivnostjo podati sliko mesta v letih pred prvo svetovno vojno. Pri tem pa se ne zna popolnoma odtegniti nekaterim klišejem, ki jih je izoblikovala iredentistična historiografija. Tako na primer si ne more kaj, da ne bi ponovil starega očitka dunajskim oblastem, da so v Primorju favorizirale južne Slovane na račun Italijanov — te trditve pa ne podpre z nobenim tehtnim dokazom. Obenem se tudi ne more otresti nekaterih mitov o »čudežu« Trsta, ki naj bi mu uspelo »spojiti in združiti pod skupnim imenovalcem italijanstva etnično in kulturno tako različne sile, ki so živele v njegovem okrilju«. Trditev je netočna celo za prva desetletja tržaškega prostega pristanišča (pomislimo samo na Grke in Srbe), popolnoma zgrešena pa je za 19. stoletje, ko so se tudi Slovenci postopoma, a vedno odločneje postavili po robu asimilacijskemu procesu. Morda bi bilo primerneje govoriti o »čudežu«, če bi razne etnične in kulturne skupine, ki žive v Trstu, našle pot do skupnega razumevanja in spoštovanja, in se odpovedale tistemu govorenju v prazno, v katerega se je konec koncev izrodila debata v občinskem svetu leta 1913.

Jože Pirjevec

Livio Zeno, *Ritratto di Carlo Sforza, Le Monnier, Firenze, 1975; str. 546.*

Avtor knjige je bil med leti 1949—1951 Sforzov tajnik in član njegovega osebnega kabineta. Ta intimnost z De Gasperijevim zunanjim ministrom ga ni zapejlala, da bi napisal delo memorialističnega kova, temveč mu je le pomagala osvetliti z vseh strani psihološki profil enega od redkih državnikov evropskega formata, ki jih je premogla Italija 20. stoletja. Sforzo je doletela redka usoda, da je bil imenovan za zunanjega ministra rimske vlade tako po prvi kot po drugi svetovni vojni: obakrat je na njegovi mizi med najbolj kočljivimi dosjeji bil tisti, ki se je nanašal na vprašanje odnosov z Jugoslavijo in na definicijo meje med obema državama.

Kot medvojni poslanik pri srbski vladi na Krfu je dobro poznal probleme jugoslovanskih narodov, kar je razvidno tudi iz knjige, ki jo je pozneje posvetil Pašiću in nastanku kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Zavedal se je, kako pomembno je za Italijo, da naveže prijateljske stike s sosednjimi narodi, in pod vplivom treznega premisleka pa tudi svojih idealov, ki so sloneli na Mazzinijevi misli, storil vse, da doseže ta cilj. Ne glede na fašistične psovke je tako pripravil in izpeljal do kraja Rapalsko pogodbo, ki naj bi po njegovem zagotovila mirno in plodno sožitje med narodi ob Jadranu, obenem pa naj bi tudi preprečila nemškemu nacionalizmu (ponovno afirmacijo katerega je jasno vidno predvideval), da si utre pot v južno Evropo.

Skoraj trideset let pozneje, ko se je Sforza kot zunanji minister republikanske Italije spet znašel pred problemom »vzhodne meje«, je bil ponovno tarča histeričnih obsodb nekaterih italijanskih in tržaških krogov, ki jih medvojne in povojne izkušnje niso ničesar naučile. Sforza pa je razumel, da je treba vprašanje o odnosih z novo Jugoslavijo postaviti na drugačne temelje, kot so bili tisti, na katerih je slonel dogovor s kraljevino Karadorđevićev. Zato je opazoval rovarjenje naciona-